

saptadaśam pūraṇam

samāpta-para-vivāha-saptakam

[1] atha paredyuḥ prātaḥ-kathāyām śrī-kṛṣṇa-mukha-suśamā-samāsvāda-sādara-vikṣita-śrī-vraja-mahīkṣitaḥ sabhāyām madhukaṇṭha uvāca—

[2] tad evaṁ sandeśam haratsu gatāgataṁ anusaratsu kaucid dūtau sambhūtau | āgamyā ca śrī-vrajeśvara-caraṇam spr̥ṣṭavantau tena pṛṣṭodantau tatrāṣṭānām api prakṛtīnām kuśala-kathana-pūrvakam śrī-kṛṣṇa-rāmādīnām śrī-vasudevoddhavādīnām api yathāyatham vācīkam vacana-racitam vidhāya tūṣṇikatām āsedatuḥ |

[3] vrajarāja uvāca—katham iva nānyat prathayatam ?

[4] dūtāv ūcatuḥ—vyathām katham prathayāvah ?

[5] sarve procuḥ—dūtānām sarvam eva vaktavyam iti | katham tatra viraktatā prasajjet ?

[6] dūtāv ūcatuḥ—rukmiṇī-devyās tokam ekam jātam | sa-śarīram eva ca na prāptam, yathā sa khalv aśīsvī śaśvad eva viśveśam duḥkham aśīsviyat |

[7] sarve mlāna-mukhatayā procuḥ--hanta hanta ! śantam amanasaḥ kamsāntakasya ca tena svāntam klāntam iva lakṣyate |

[8] dūtāv ūcatuḥ— nahi nahi, pratyuta rukmiṇyādiṣu sa eva cintā-śāntīm kurvann āste |

[9] sarve sa-sāntvam ūcuḥ—tarhi maṅgalam api saṅgataṁ bhaviṣyatīti |

[10] tad evaṁ dina-katipayeṣu labdha-dūta-gatāgata-vyatyayeṣu punar anyau kaucid āgamyā samyak tad idam ūcatuḥ—samprati kiñcid apūrvam dṛṣṭa-pūrvam akaravāva |

[11] vrajarāja uvāca—kīdṛśam ?

[12] dūtāv ūcatuḥ— ekadā parama-suṣṭhu-dharmāyām sudharmāyām śrī-govindaḥ sama-kakṣaiḥ sva-pakṣaiḥ samam akṣaiḥ krīḍati sma | krīḍati tu tasmin sarve sa-garvehā nāgarāḥ kolāhala-bahala-bhaya-kutūhala-bhaya-kutūhala-valitāḥ sīmātigāmi-sāgarāyamāṇāḥ sa-sambhramam idam nivedayāmāsuḥ | sarva-bhāgya-sākṣāt-phalatayā sākṣād-bhavantaṁ bhavantaṁ vikṣitum tvaṣṭāyam āyāti, kintu sarveśam asmākam cakṣūṁṣi takṣann iva lakṣyate | tasmād ādiśa yathā soma iva komalatām bhajeta |

[13] atha śrī-kṛṣṇaḥ kiñcid vihasya provāca—nedṛśīm caṇḍatām ācared asmāsu caṇḍa-
raśmiḥ | kintu mādrśāspardhamānatayā taṁ prasādayamānas tat-prasāda-labdha-maṇi-
mātramānas tat-satrānuṣṭhātā satrājīd eva |

[14] yataḥ prasiddham—

anyasmāl labdhoṣmā prāyaḥ kṣudraḥ suduḥsaho bhavati |
ravir api na tapati tādrk yādrk tat-tapta-bālukā-nikaraḥ ||1|| iti |

[15] kintu kālātikrānti-vaśāt tadvat tasya ca śāntir bhaviṣyati |

[16] atha teṣu vihasya taṁ draṣṭuṁ gateṣu nija-nija-gr̥ham saṅgateṣu ca sāham-mates tasya
caritam anyad api samākarnyatām, yat khalu śrīmān uddhavaḥ sarvasmin vismitam sa-smitam
api śrṇvati samudbhāvayāmāsa—aho ! paśyata paśyata ! tādrśa-maṇi-nidāna-dinamaṇi-
hṛdaya-maṇim nikhila-tamaḥ-śamana-vyoma-maṇim trilokī-cūḍāmaṇim nija-kula-
cintāmaṇim kaustubha-maṇi-patim avamanya tan-mātra-lābhāt pūrṇam-manyatayā spardhā-
viṣayīkṛtam tam anivedya gr̥ham evāsādya sadyaḥ satrājīn-mahā-maham ārabhya nija-sabhya-
dvija-dvārā taṁ maṇim veśmani niveśayāmāsa | pratidinam aṣṭa-bhārān aṣṭāpadānām asau
sr̥ṣṭān karoti, sarvāriṣṭāni ca naṣṭāni vidadhātīti |

[17] kim aparaṁ brūmaḥ ? śrīmad-vraja-vāsinām evam anenāpi nāyam asmākam ādimah
samatām yāti | ye khalu sādharanyenaiva hiranyagarbheṇa ślāghitāḥ—[yad-dhāmārtha-suhṛt-
priyātma-tanaya-prāṇāśayās tvat-kṛte](#) [bhā.pu. 10.14.25] iti | dhig dhig āstām tad api, yasmai
bahih-sevair api devaiḥ śevadhi-pārijātādayaḥ prasthāpitās taṁ tat-parīkṣārtham mahīkṣit-
kṛte bhikṣamāṇam iva vyavaharantaṁ sa pratyācacakṣe nahi kauleyakānām āsvādye kulye
kulya-janānām āditsāsti | te tu tān api jātu jāta-kutukatayā puraḥ sphurataḥ pratighuranti |
bhavatu, svayaṁ śāstim avāpsyati |

[18] vrajarāja uvāca—tatas tataḥ ?

[19] dūtāv ūcatuḥ— tad-anantaram āvām āgatāv eva | tad-uttara-vṛttam punar anyābhyām
vṛttam bhaviṣyatīti sthite punar aparau sandeśa-harau saṅgatau | saṅgatya ca tan-maṅgala-
vṛttam saṅgamayya tat-prasaṅga-śeṣam eva kathayataḥ sma |

[20] śrī-kṛṣṇaṁ tṛṣṇakam iva paśyan satrājīt satrā-janaye prasenāya taṁ maṇim dattavān | yat
khalu tad-avavāda-vañcanāya prayuktam | tad-apavāda-prapañcanāya jātam | tathā hi—sa tu
prasenaḥ kadācit kevalas tan-maṇi-galaḥ samārūḍha-turaga-varaḥ pāpardhi-kṛte kānana-carah
pranaṣṭa iti tatra spaṣṭam janā vadantaḥ santi | tatrāpy anyat kaṣṭam āpatitam | sa khalu
satrājīt tat-satrā-vāsinaś ca janā maṇi-tṛṣṇayā kṛṣṇas taṁ nighātītavān iti kaulīnam udbhāvya
sarvaṁ lajjayā kau līnam iva kurvantaḥ santi |

[21] tad etad ākarṇya sarve’pi vrajasthā varṇayāmāsuḥ—vayam iha tad-yaśaḥ-priyā iti tasya
tat-tat-kriyākarṇana-sukha-śriyā tad-viraham api sahamānāḥ smaḥ | yad-artham tasya tat-tat-
kriyā tatra punar iyām tat-tat-khalatā-maya-viśr̥ṅkhalatā jātā | tasmād asmākam jīvanam idam
atīva duḥkhadam jātam | bhavatu, tad-anantaram udantaḥ kathyatām |

[22] dūtāv ūcatuḥ— tad-anantaram āvām āgatāv eveti sarveṣu tad-aharahaḥ vedanāvilatā-
viracita-manaś-caarceṣu ciraṁ sandeśāgati-viratir āsīt | tad-gatiḥ punar apratihātā babhūva |
cirād eva tu saha bahavas te jāṅghikās tarasvitayā saṅghaśaḥ samāgatāḥ | kintu labdha-
nidāgha-carāḥ sthāvarā ivāvagatāḥ | kuśalam kuśalam iti vadantaś ca sa-gadgadatayādhiḡatāḥ |

[23] tataś ca teṣāṁ santarpaṇam apy akṛtvā kareṇa tat-pradhānasya karaṁ dhṛtvā vrajarājaḥ
sāmānyatayā papraccha—

[24] sa tūvāca—

siṁhasyādhipadam prasenam adhiyan dīrṇaṁ tathā taṁ mahā-
bhallūkasya tadīya-vartma-gamanāt tad-garta-madhyam viśan |
aṣṭāviṁśa-dināntam atra samaram kṛṣṇaḥ pracityāmunā
ratnam tac ca sutāṁ ca tasya jagṛhe gehe ca satrājitaḥ ||2||

[25] atha dhīratāṁ dhārayitvā bhojanādikam kārayitvā punas taṁ vraja-samāja eva vraja-
rājaḥ papraccha—kathaya vistaratayā |

[26] dūta uvāca—yadā rahaḥ-kathana-gatibhir aharaḥ satrājīd-ādi-janas tatra sadāpavādam
adāt tadā sudhī-gaṇānāṁ nidhīyamāna-dhīḥ sa tu bhavādīya-sutas tad avagatya cānavagatavān
iva nāti-svānugatāni hānir jātā | yad yādava-gaṇa-varīyāṁsam kaścana pāṭac-caraś carikarti
sma | tasmād āgacchata, tasya naṣṭasya padam anviṣṭam karavāmeti |

[27] tad evam vivicya tāṁs tat-prāmāṇikān agrimatayātiricya nijān avaricya tad-aśva-padāny
anupadyamānas tatra yānādinā cihna-gata-nihnavam āśankamānaś caraṇa-sarasijābhyām eva
sañcaran gatavān yatra haya-sahitaḥ sa nihataḥ | tatra siṁha-mātra-pada-pātram tat-padam
avalocya tad anu yātratayā siṁha-gātram api gotram anu mahā-bhallūka-lūnam vilokayāmāsa,
yatra sā hi dharitrī tad-dvaya-mātra-pada-citrī-bhavitrī kṛṣṇa-kīrtim pavitrī-cakāra |

[28] vraja-rāja uvāca—sandigdhi-digdhiḡṛta-sapatnasya ratnasya kā vārtā ?

[29] sa uvāca—ratnam tu sayatnatayāpi na labdham |

[30] vraja-rāja uvāca— hanta ! katham iva ?

[31] sa uvāca—haryakṣa-maharkṣāv eva tad grahītārau jātau |

[32] vraja-rāja uvāca— tayor maṇinā kim aṇīyaś ca phalam jayeta ?

[33] sa uvāca—haryakṣasya tāvat tad-vilakṣaṇatāyām ākhor iva kautukam eva | maharkṣaḥ
punar asau sāksāj jāmbavān eva |

[34] vraja-rāja uvāca— tarhi mahatsu paryavasitam kāryam idam na paryayam gacchet |
athavā na jāne, jāti-krūratā tatrāsūratā syād iti | tad anantaram udantas tu kathyatām |

[35] dūta uvāca—tataś ca tasminn accha-bhalla-padāny apy anugacchan guhām eva tasya praveśa-deśam ūhām cakre |

[36] vrajarājādayaḥ sāvegam ūcuḥ—tatas tataḥ ?

[37] sa uvāca—tatas tasya pratyekaṁ svasya tu sutarām tat-praveśāya kharvāntarān sarvāms tad-arvāg eva gati-bhaṅginaḥ kṛtvā kevala-maṅgala-saṅgitālabdha-sukha-jātaḥ sa bhavad-aṅga-jātas tām praviveśa |

[38] tad etāvac chravaṇataḥ sarve tatas tata iti vaktavye vāk-stambham ālambanta |

[39] sa tūvāca—praviśya ca tad-andhankaraṇam andhankāram kareṇeva kareṇa bhittvā puraḥ puraḥ sarva-vilokitavān | vilokya ca sa ślokyā-caritas tam bālam anaticaran maṇim api harann avasaram anucarams tad-virahaṇa-vikṣaṇa-kutukīva tasthau | dhātrī tu tatrākasmān naram tatra cāpūrvatādharām vikṣya kampita-gātrī babhūva | vibhāvayām babhūva ca—

aho yadyapy eṣa sphurati nava-jīmūta-ruciraḥ
sudhāmśūdyad-vaktraḥ kamana-kamalālocana-paṭaḥ |
maṇau bāle'py asmin kutukinam athāpy etam adhiyad
bhīyā lolam hṛn me na vahati bahir dhīra-padavīm ||3||

[40] tad etad vibhāvya cānukrośavati cukrośa | kruṣṭavatyām ca tasyām atiruṣṭatayā daṣṭa-netraḥ sa jāmbavāms tal-lāvaṇyāmṛtāsvādam anālbambānaḥ kevalam balam valamānas tena saha yuyudhe |

[41] vrajasthāḥ sarve sa-sambhramam ūcuḥ—tatas tataḥ ?

[42] dūtas tu tataś caṣṭāvīmśatim ahorātrān aviśrāma-saṅgrāmaḥ samajani iti vadan duḥkha-dhūtaḥ sambhūta-vāk-stambham āsit |

[43] tad etan-mātrasya śravaṇa-pātra-śravaṇatayā mūrccator vraja-rājayoś ca sarve'pi sa-sambhramam ūcuḥ—astu tāvat prastutā tad-vārtā | tasya vārtatām tu śrāvaya |

[44] sa uvāca—tataś ca,

kṛṣṇam tan-muṣṭi-niṣpāta-piṣṭāṅgaḥ kaṣṭam āsajan |
ācaṣṭa naṣṭa-darpa-śrīs tuṣṭūsan spaṣṭam ṛkṣa-rāṭ ||4||

[45] tac ca nāsmabhyam rocata iti śocanīyasya tasya nānuvadaniyam | sa tu kṛpaṇa-vatsalaḥ kṛpayā tasya stuti-visaram apy asahamānaḥ sarva-śaṅkareṇa kareṇa tam pasparśa | tena sprṣṭaś cāyam kaṣṭam pariharams tan-mādhuryam api dṛṣṭavān | dṛṣṭe ca tatra śrī-raghuvarya-saundarye'pi tad-antaḥ-pātitatayā parāmṛṣṭe kṣaṇa-katipayam aṣṭāpi spaṣṭam eva sāttvikān bhāvān uvāha | punaś ca bhavan-nandanena svasthita-manāḥ samanāstadājñā-vijñānāya sāñjali tasthau | sa tu svāgamana-kāraṇam saṅkṣepataḥ sarva ācacakṣe | tataś ca sa punar

accha-matir accha-bhalla-tallajaḥ salajjaṁ parāṁṣya grhaṁ praviśya sa-kanyā-ratnaṁ tad eva
ratnam āṇiya tasya purastād arpitavān | tarptavāṁś ca taṁ snapana-psāpānādinā |

[46] sa tu—

yad-rūpaṁ janmano dhyātaṁ tad-rūpa-vara-lābhataḥ |
mūrcchantī jāmbavat-kanyā pitur ākulayan manaḥ ||5||

[47] tac ca dhyānam īdṛśam—

tātaḥ prācīna-bhallaḥ sphuṭam atha janani tādṛg anye tad-ābhā
vāsaḥ kṣmā-bhṛd-guhāntaḥ katham apara-padam dṛṣṭi-vartma prayātu |
nīlendrāṇām kulendraḥ smita-kamala-bala-stotraḥ-stotra-netraḥ
svaṇṇāṁśu-srāvi-divyāṁśuka-rucira-sakṛṇ māṁ vikarṣaty asau kaḥ ||6||

[48] vraja-rāja uvāca— tatas tataḥ ?

[49] dūta uvāca—tataś ca tat-kara-sparśāmṛtaṁ smṛtavatas tasya jāmbavataḥ prārthanayā śrī-
kṛṣṇa-sparśa-leśācetitayām muhūrtān mūrtabhāvād utthitāyām tasyām saṅgita-maṅgalam
vidhāya sa dhanyam-manyāḥ sa-nija-kanyam bhavan-nandanam svandham anu nirbandha-
dhṛta-caturdola-dhāmani nidhāya garta-dvāra-paryantaṁ svayam āsasāra | garta-dvāra-sthā
dvārakiyāḥ punas trayodaśād ahnaḥ purastād eva nirvidya khidyamānā grhāya prasthānam
āceru na tu guhāyām sañceruḥ |

[50] tad etad ākarṇya dūta-mukham nirvarṇya savaivarṇyam sarve'pi procuḥ—hanta ! kim-
artham ?

[51] dūta uvāca—nija-prāṇa-trāṇārtham dvārakāgārāṇām keśāṁcid uttrāsanārtham api iti |

[52] tad evaṁ dūta-vacanam anūdyā madhukaṅṭhaḥ svayam vadati sma—yatra khalu
vakṣyamāṇa-śrī-kṛṣṇaāgamanānte dina-katipaya-prānte tat-prastāvam upalabhya sabhya-janān
anu tad idaṁ sotprāsaṁ śrīmad-uddhavenānuśayate sma—kāliya-kalaha-vyākula-gokula-
vāsinām iva katham asmākīnānām kaścid apy avipaścid bhavet ? iti |

[53] tad etac chrutvā vrajeśvarī provāca—vraja-rāja-caraṇāt prati kathaya katham nyāyena
jītvā nātmanaḥ stanandhayaṁ kare grhītvā samānayanti, katham taṁ kṣīra-kaṅṭham
anupakaṅṭha-vartinām udāsīna-vāsanānām antavāsīnam kurvanti ? iti | [54] hanta hanta !
kim aham bruve ? jaṭharam idaṁ yan nādyāpi vidīryati, tan nedaṁ jaṭharam, kintu jaraṭham
eva iti |

[55] tad evaṁ śrutvā sarveṣu sāśrutayā svarataḥ kharveṣu sa-gadgadaṁ vraja-rājaḥ prāha
sma—tatas tataḥ ?

[56] dūta uvāca—tataś ca bhūri-dūratayā visūrita-pūritatayā ca cirād eva dvārakām
āgatebhyas tebhyas tad avakalayya labdha-dharṣam saṅkarṣaṇādiśūddhava-sambandhatayā
tatra prasthānāya mithaḥ saṁvādiṣu keṣucic ca sarva-maṅgalāya sarva-maṅgalārādhana-kṛtsu

satrājitaṁ prati cātita-jīvana-kāram ākrośatsu sadya eva jāmbavat-prasthāpitan avadya-
vādyādi-maṅgala-saṅgataṁ śārṅgī pāñcajanya-dhvaniṁ prapañcayāmāsa | śruta-mātre ca tatra
jātānanda-kolāhala-halahalāyamānatayā hali-prabhṛtayaḥ subahala-lokāś tam abhigamya
ramya-vidhānena tad-bhāsā khadyotāyamāna-maṇi-kaṅṭham nava-rāmā-śobhitopakaṅṭham
harmyam āninyuḥ iti |

[57] tad etad ākarṇya dūta-gaṇaṁ dhṛta-suvarṇa-maya-maṇi-bhūṣaṇaṁ vidhāya te punar
utkatayātivārtā vārtāntarānayanāya tadīyaṁ dvayaṁ dvayaṁ sandadhuḥ |

[58] āgatayoḥ punar aparayoḥ sandeśa-harayoh pūrvavad vraja-rāja papraccha | [59] tau ca
kathayāmāsatuḥ—āgata-mātraṁ sa khalu maṅgala-yātraḥ satrājitaṁ rāja-sabhāyāṁ
bhūyasādareṇhūya tan-mukhyāya sarvasmai sarvam ākhyāya tasmai maṇiṁ smayamānatayā
samarpitavān |

[60] vraja-rāja uvāca— tatas tataḥ ?

[61] dūtāv ūcatuḥ—

prāk paṛāṇ-mukhatāṁ kṛṣṇād athāvāṇ-mukhatāṁ maṇiḥ |
dadau satrājite kintu vimukhatvaṁ yathā tathā ||

[62] tatas cāyaṁ parāmamarśa—nūnaṁ mayi nigūḍhatayā roṣa-prathanasya kathaṁ keśi-
mathanasya santoṣaḥ syāt ? kathaṁ tadīyānāṁ śāpaś ca nāpatet ? āṁ āṁ jāmbavān iva
cāturīm avalambeya, yaḥ khalv idam ratnam asmād apy adhikena kanyā-ratnena dviguṇī-
kṛtya pradadānaḥ sapatnatāyāṁ kṛta-cara-yatnāyāṁ apy amum atoṣayat |

[63] tad evaṁ satrājid vicārya svakārya-mātra-sādhakaḥ satyabhāmāṁ nāma sva-kanyāṁ
maṇinā saha sa-nyāyaṁ dātum ārabdhavān | jāmbavati samudbuddhā prācinā bhaktir
adhikāsīd iti tu nopalabdhavān | dīyamānayos taylor dvayoh śrī-kṛṣṇas tu sva-mātra-jīvanatayā
dhanyāṁ kanyāṁ evāṅgīkṛtavān, na tu maṇim iti tasyā bhaktim eva tasyābhaktim eva ca
vyaktīkṛtavān | tatrābhaktis tasya varṇitā | [64] bhaktis tu tasyāḥ svayam eva nirargalā satī
tatra saṁsargaṁ cakāra | pitrādīnāṁ dvitrāmitrādayas tu tatra citrāyamānatayā nimitta-
mātram eva | yataḥ—

janmādyena nijena sārḍham abhavaj janmādi yasyā rateḥ
kṛṣṇānanya-gater amūṁ pitṛ-janād bhāmāvṛṇol lajjayā |
pūrṇatvena tu pūrṇatājani yadāmuṣyās tadā sā kathaṁ
vāmūṁ āvṛṇuyāt kathaṁ sa ca janas tām ācared āvṛtām ||8||

bālyād eva yad etad adbhutam abhūd asyāṁ hariṁ sarvadā
paśyantyāṁ baḍabhī-gavākṣa-nicayād atrāvadhānaṁ kuru |
dṛḡbhyāṁ aṅjana-maṅjulaṁ jala-kulaṁ yan nirayāv aṅjasā-
vindat tena kalinda-parvata-tulāṁ tasminn alinda-sthalaṁ ||9||

[65] vraja-rāja uvāca— tatas tataḥ ?

[66] dūtāv ūcatuḥ— tata āvām āgatāv eveti parau pratikṣyetām iti |

[67] atha kathakasya kathāyām antaram upalabhya vraja-sabhya-vandi-gaṇaḥ śrī-kṛṣṇam paṇate sma, yatra varṇayiṣyamāṇam ca dūta-vacanam sūcayāmāsa | yathā—

aghārīr atha sabhyaiḥ sabhāntar upaveśi |
prajābhir abhiyātaḥ sametya śubha-veśi ||
avādi punar etad raviś ca tava pādau |
vilokayitum āgād ihodyad-upasādau ||a||

hasam tu harir ūce na cāyam ahimāmsuḥ |
param tu bata satrājīd eṣa mañijāmsuḥ ||
tad etad avakarṇya prajāś tu gatavatyaḥ |
sa kṛṣṇam abhi nāgād yathāśu kṛtāhatyaḥ ||b||

haris tad-atigarva-prakāśa-kṛti-kāmaḥ |
nṛpāya maṇim asmīn athārdad anu rāmaḥ ||
adatta maṇim eṣa prasenam anu yarhi |
prahāsam anucakre murārīr api tarhi ||c||

yadā tu sa-maṇim tam jaghāna vana-simhaḥ |
gabhīra-manasāsīt tadā ca yadu-simhaḥ ||
tadīya-jana-saṅghas tadātha mura-śatrum |
upāvadaḥ avetya prati svam api śatrum ||d||

haris tu puru-sadbhir vimṛgya parinaṣtam |
dadarśa haya-yuktaṁ tam eva hari-daṣtam ||
mṛgendrapada-cihnaiḥ prapadya giri-deśam |
dadarśa saha sarvair hataṁ ca sa mṛgeśam ||e||

athātra padam ṛkṣa-prabhoś ca sa luloke |
maṇim tu na hi tac ca pratītavati loke ||
tadīya-padam ṛcchan jagāma giri-rokam |
viveśa tad amatvākhilasya nija-śokam ||f||

praviśya sa maharkṣa-prakṛṣṭa-pura-gāmī |
apaśyad atha ratnam tadīya-hṛti-kāmī ||
yad eva kila dhātrīm upetya sukumāraḥ |
vihāra-padam āgāt tadṛkṣa-kula-sāraḥ ||g||

saratnam ahijīrṣan murārīr iti dhātrī |
akūjad atibhītā sakampatara-gātrī ||
sa bhalla-kula-mukhyas tadātha hata-buddhiḥ |

babhūva saha tena prakṛṣya kṛta-buddhiḥ ||h||

sahāṣṭa-daśa-yugmaṁ sa tena divasānām |
vyadhata yugam uccair anudyad-avasānām ||
vihṛtya mura-vairī sa tena cira-kālam |
cakāra karuṇāktaṁ svakīyam iva bālam ||i||

sa cātha hṛdi śuddhas tam etya gati-sāram |
nivedya nijam āgaḥ prasannam akṛtāram ||
syamantam api kanyām dade tu vara-bhaktyā |
sa jāmbavad-abhikhyaḥ paraṁ ca para-śaktyā ||j||

sakanya-maṇir āgān murārīr atha geham |
samarpya maṇim īse nanada valiteham ||
trapārta-mati-satrājitas tu kṛta-ghātam |
syamanta-haram akrūrakādi-mata-yātam ||k||

murārīr atha kanyām iyeṣa na tu ratnam |
sabhaktir iha sā yat parantu kṛta-yatnam ||
dravantam atha satrājitas tu kṛta-ghātam |
syamanta-haram akrūrakādi-mata-yātam ||
upetya śata-cāpaṁ jaghāna vanamālī |
syamanta-maṇim akrūrakāc ca matīśālī ||l||

sametya yadu-vṛndaṁ pratoṣya bahu-karmā |
sa eṣa tava goṣṭha-kṣitīśa kṛta-śarmā ||
vrajasya nayanālīm bibharti jita-tandraḥ |
sadāpi paripūrṇas tvadīya-kula-candraḥ ||m|| iti ||10||

[68] atha madhukaṅṭha uvāca--[69] athāparau vārtāharau saṅgatya pūrvavad vraja-rājam
pratyabhāṣetām—tatra sarvaṁ sukham eva kintv ekaṁ duḥkhaṁ duḥkhanana-mūlaṁ jātam
asti | na jānīvahe kim āyatyām pratyāsīdet |

[70] vraja-rāja uvāca— hanta ! kim tat ?

[71] dūtāv ūcatuḥ—tat-kanyā-dvayam nādyāpi pariṇayam āpannam iti viṣaṇṇaṁ san
nirannam evāste |

[72] vraja-rāja uvāca— aparīṇaye kim kāraṇam ?

[73] dūtāv ūcatuḥ— bhavad-ājñānavadhāraṇam eva lakṣyate | śrī-vasudevādayaś ca vāraṁ
vāraṁ tad bhavantaṁ avadhārayitūṁ saṅkucantaḥ santīti ca tarkyate |

[74] atha vraja-rājaḥ sarvān vyājahāra—sāmpratam anyāś ca kanyā dhanyāś tasmai dāsyante,
vāsmattaḥ saṅkocaś ca rociṣyata eveti yugapat tad-apatrapā-harṭṛ-param patraṁ dātavyam |

[75] sarve'py ūcuḥ—bāḍham | kintūddhavāya prahātavyam |

[76] vraja-rāja uvāca—samyak tasmād ittham likhyatām—

icchā yāsīt purastān mama tu bahu-vidhā sā vidhātrāvākīrṇā
sampraty etad vidhatsva tvam atanu-mad-anujñā-vaśād uddhavākhyā |
tāsām tad-bhakti-pātrī-kṛta-carita-yujām yena sādguṇya-leśām
dhātrī bhīr vatsavat saḥ pratigṛham abhitaḥ sevyate sa snuṣābhiḥ ||11||

[77] atha tat-patrikāyām tatra gatāyām uddhava-dvārā ca śrī-mādhavenāvagatāyām punar
dūta-dvārā pratipatrikāyām vrajendreṇa cāsvādita-tad-anumatāyām punar aparau sandeśa-
harau vrajeśa-puraḥ-sarān prati labdhāvasarau babhūvatuḥ | tad anu yuktau ca tāv idam
uktavantau—parama-maṅgala-saṅgatāḥ kāliya-bhujāṅga-bhaṅgāda-mahāśayā nijāgrajena saha
nāga-sāhvayām nagaram āgatavantaḥ |

[78] vraja-rāja uvāca—katham iva ?

[79] dūtāv ūcatuḥ—ahi-bhayām niśamya | yataḥ dhṛtarāṣṭra-kūṭa-kālakūṭa-sṛṣṭa-nava-kuṭam
praviṣṭavantaḥ pāṇḍavā mātṛā satṛā śasvat praśvayad uṣmaṅkasmika-śuṣmaṅā bhasma-
sātkṛtā iti niśamyate sma |

[80] vraja-rāja uvāca—kaṣṭam anabhiṣṭam jātam | samprati tu hastināpura eva punar aparau
sandeśaharau gacchatām | iti tathā-gatayos tayoh punar āgatayoś ca mukhyāt punar
utpātāntaram ākarṇitam yad dvārakāntaḥpura eva suptaḥ satṛājī kenacit tu sauptikena
guptam hataḥ sa maṇiś cāpahṛtaḥ |

[81] vraja-rāja uvāca—hanta ! kim tad idam tathyam ?

[82] dūtāv ūcatuḥ—atha kim | yatra svayām tatra vadhūr avadhūta-sāmā satyabhāmā nāḍṛta-
dhāmā tailadronyām tam mṛtam prāsya sabāspāsyatayā sa-prayāsām yā samāgatā, svayam eva
tasyā sarvam kathitam |

[83] vraja-rāja uvāca—tatas tataḥ ?

[84] dūtāv ūcatuḥ—tato bhrātarau kila kātarau bhūtvā kṣaṇam api na tatra sthitavantau,
kintu tayā saha dvārakām eva prasthitavantau |

[85] vraja-rāja uvāca—hanta ! vatsasya svaka-saṅga-bhaṅgaḥ khalv ayam maṅgalāya kalpatām
| samprati tu dvārakā-sambhūtānām dūtānām mukhād viśeṣaerṇ jñāsyāmaḥ |

[86] atha teṣu kaucid āgatau pṛṣṭa-svāgatau vijñāpayāmāsatuḥ—śrī-kṛṣṇa-rāmāyora dvārakā-
dhāma-gamanam jātam |

[87] vraja-rāja uvāca—gatayos tayoh kim jātam ?

[88] dūtāv ūcatuḥ— gatau ca satrājīd-dhantāraṁ sarveṇa satrā tarkitavantau, tarkayitvā ca niścītavantau |

[89] vraja-rāja uvāca— katham iva ?

[90] dūtāv ūcatuḥ— tat-pāpam eva khalu tat-khyāpakam |

[91] vraja-rāja uvāca— kathayatam |

[92] dūtāv ūcatuḥ—gūḍha-puruṣaḥ ko'pi kṛṣṇāya nigūḍham idaṁ varṇitavān—dvārakāyā bhavad-rahitatayā cchidraṁ nirvarṇya pāṇḍaveṣu dhṛtarāṣṭra-kauṭilyam ākarṇya tad eva gurūkr̥tya sva-kr̥tya-kr̥te tyakta-dharmākrūraḥ kṛtavarmaṇā sākāṁ niḥśalākāṁ śatadhanvānam uvāca—maṇiḥ kasmān na gṛhyata iti |

[93] śatadhanvovāca—kasya ?

[94] akrūra uvāca—yaḥ khalu khalāḥ kṛṣṇād bibhyad asmābhiḥ svasāhāyyāya kanyā-ratnam asmabhyāṁ pṛthak pṛthag aṣaḍ-akṣīṇaṁ sampratiśrutya śrutya-antarmukhatā-rahitaḥ punaḥ kṛṣṇāya dattavān |

[95] śatadhanvovāca—para-dravya-grahaṇe bhavyāṁ naśyēt |

[96] dvāv apy ūcatuḥ—mūrkhā ! tad vyañjitaṁ eva, yat khalu tad-datta-kanyā-ratna-parivartenaivāśma-ratnaṁ hartavyam iti | tataḥ ko'yaṁ doṣaḥ ?

[97] śatadhanvovāca—satrājīd asau sva-kaṅṭha evāvaguṅṭhiti-kr̥tya tan nidrātīti katham gṛhṇīyāṁ ?

[98] ubhau vihasyocatuḥ—mūḍha ! nidrātīti svayam eva vadasi ced vyaṁ tatra katara-cchidrāntaraṁ brūmaḥ ?

[99] śatadhanvovāca—tasya grahaṇam anu yadi jāgaraṇam āsīdet, tarhi garhitam syāt |

[100] akrūra uvāca—māṭṛ-mukha ! sa katham bhrātaraṁ nānviyāt ? iti |

[101] tad etad ākarṇya sarve vrajasthā vihasya procuḥ—asya ko'bhiprāyaḥ ?

[102] upananda uvāca—so'pi tadvad ajñātavyatayā sajñapayitavyaḥ |

[103] punar api sarve te procuḥ—akrūraḥ khalu dharmātmeti tu bhūri-dūra-prasiddhiḥ siddhiṁ labdhavatī |

[104] vraja-rāja uvāca—tathāpi vaiṣṇavasya daivavidrava-vaśāj jātaṁ chidraṁ na drava-viṣayīkāryam |

[105] dūtāv ūcatuḥ—śrīmān uddhavas tu tatra kāraṇam kāryam api paryālocitavān | śrīmad-vrajavāsinām tatra śāpa āpatad iti tāvad eva na phalam api tu śrī-kṛṣṇa-vicchedas tathā bahir-jana-sambhedas tathā karma-khedas sambhavitā |

[106] vrajarāja uvāca—āstām tad api, paścād gūḍha-puruṣaḥ sa khalu kim nigamitavāms tat kathyatām |

[107] dūtāv ūcatuḥ—tataś ca śatadhanvā tad anv ācaritavān eva | kintu maṇim tābhyām yācyamānam api na dattavān iti |

[108] satrājitam uddiśya to śrīmān uddhavas tad idam udbuddham cakāra—

dhanārtham satrājīn maṇim adhita gehe maṇir api
vyanaśyan nāśārtham nikhila-vipadām cec chṛṇuta bhoḥ |
vane bhrātā naṣṭaḥ svayam atha grhe tat sphuṭam idam
vijānīdhvam kṛṣṇād vimukham akhilaṁ naśyatitarām ||12||

[109] vraja-rāja uvāca— tatas tataḥ ?

[110] dūtāv ūcatuḥ—tataś ca tattvam adhijaganvān śārṅgadhanvā śatadhanvānam hantum ārabdhavān | na tu sahasā jaghāna | yady ayam ekākitām pratipadya vidravati, tac chidram upasadya ca druhyeta, tarhy eva na dvārakāyām upadravaḥ samudbhavati iti |

[111] rājaghnatayā sphurad adhaḥ śatadhanvā tu bhayaṁ manvānaḥ kṛtavarmākṛurayoḥ krūrayor api kṛṣṇāl labdha-bhaya-pūrayoḥ śaraṇa-bhāvād dūrayor āśrayam anāsadya sadya eva śatayojana-vājinam vājinam āruhya drutavān, drutavantam ca tam rāma-kṛṣṇau rathenānudrutavantau |

[112] tataś ca kaṁsa-pramāthī tam mithilodyānam prapadya vipadyamānam hayaṁ vihāya palāyamānam ātatāyinaṁ padbhyām java-līlayādhipalaya caṅkramaṇa-tulita-cakravātena cakra-pātena tac-chira uccakarta | utkr̥tya ca kṛta-vicayaṁ tasya sicaya-dvayam anu maṇim upalabhya bhrātaram upalabhya vṛthā hataḥ śatadhanur na tu maṇir labhyate smeti vacanena visrambhya ca sa kamala-locanaḥ saṅkucan kuṅcad-vilocanena kṛtānuśocanena cānena proce—so'yam acit kvacit puruṣe puram anv eva sva-viśvaste nyastavān maṇim iti tatraiva bhavān vrajatu, satvaram aham punar mat-prema-śīthilānya-gatiṁ mithilā-patiṁ draṣṭum icchāmi iti |

[113] tad etat kathāntare sva-dūtau prati sarve papracchuḥ—sāmpratam rāmasyāpi pratīvitatham kathanam upalabhyate | yat tathā nirucya tam ekākinam vimucya gata iti | tad etat punar asambhavyam sambhāvya bhāṇyatām |

[114] dūtāv ūcatuḥ—asti khalv atra svasti-bhāvārtham aviśvasti-nivāraṇam kāraṇam | yatas tasyātrāyam abhiprāyaḥ | śatadhanvano viśvastau khalu kārita-tat-karmāṇāv iti tadvad abhiśastau nāvakrūra-kṛtavarmāṇāv eva | tatra ca dharmātmatayā dūra-labdha-prasiddhir

akrūra eveeti sa maṇis tena tasminn eva nyastaḥ | sa cāyam akrūraḥ snigdhatā-digdhatayā tadānīm āsanna-virahānala-jvālā-dagdha-prāyatām vrajatsu vraja-satsu krūratāpanna-dṛṣṭir eva dṛṣṭa iti mahyam na hy atirocate | tathāpy anena dhanādinātīta-sāmānyatayā mānyata eveti na sa sphuṭam aṭṭaṅkanīyaḥ | paścāt tu vipaścibhir niścayeṣyata eva | atas ca mama tatra gamanam api na ramaṇīyam | kintu sarva-sahiṣṇor asya viṣṇor eva tatraikākino'py asya ratha-javam vyasyataḥ kaścīd ātmani paścimatām vidhātum śakṣyati | śaṣṭrāṇy asyataḥ sammukha-mukhatām vā vakṣyatīti na pratīmaḥ | tato mitra-milana-miṣṇān mayā praṇaya-maya-roṣa eva poṣaṇīyaḥ iti |

[115] vrajarāja uvāca—saṅgi-mālinyāt sphaṭika-maṇir malinatā-ghaṭita iva prekṣyate | sa punar antaḥ śubhra eva | tasmād āstām tat prastāvaḥ | vatsaḥ kiṁ dvārakām ānarccheti tu pṛcchyate |

[116] dūtāv ūcatuḥ—tasminn āgata eva tu tataḥ pratasthivahe |

[117] vrajarāja uvāca—śatadhanvā khalv adharmād vīrahā jātas tatas tasyāntyeṣṭir api naṣṭim avāpa | jātāsarmaṇor akrūra-kṛtavarmaṇoḥ kā vārtā ?

[118] dūtāv vihasyocatuḥ—tau tu tigma-vegatayā tasmād apajagmatuḥ iti |

[119] tad evam sandeśa-hara-samudayeṣu muhur ānīta-keśavāgrajāvrajanādi-sandeśa-cayeṣu kadācit kaucīd āgatya tatradya-vṛttaṁ kiṁcid apūrvam pūrvavan nivedayāmāsatuḥ—śrī-vraja-mahendra ! samprati bala-govindāv indra-prastham āgatau staḥ |

[120] vraja-rāja uvāca— kim-artham ?

[121] dūtāv ūcatuḥ—sa-kuntī-māṭṛka-bhrāṭṛ-paṅcakasya milanārtham |

[122] vrajarāja uvāca—hanta ! kiṁ te sakuntīkāḥ kuntī-santānās tanūnapātaḥ śiṣṭa-tanūkāḥ santi ?

[123] dūtāv ūcatuḥ—atha kim |

[124] vrajarājaḥ sahaṣam āha—katham iva ?

[125] dūtāv ūcatuḥ—vidura-sūcita-vidūra-gaāmi-bila-vartmānuvartanena |

[126] vrajarāja uvāca—tarhi diṣṭyā vatsasya dagdha-prāyās chāyā-bhūmiruhās te bhūmi-paryuptatā-guptāṅgatayā punaḥ sāṅkurā jātāḥ |

[127] dūtāv ūcatuḥ—tāvad eva deva ! kiṁ vaktavyam ? yatas te drupada-kanyām api pāṇau gr̥hya gr̥hyamāṇa-nija-gr̥hā datta-samasta-spr̥hā gr̥ha eva virājante |

[128] sarve procuḥ—pāṇau gr̥hyeti sāmānyataḥ katham kathyate ?

[129] dūtāv ūcatuḥ—tat tu tathaiva kathaiva tu drutaṁ na pratīyate |

[130] vrajarāja uvāca—bhaved atra kaścid vipaścin mata-garbhaḥ sandarbhaḥ | bhavatu, tayoh sadeśa eva praveśaḥ sampanna iti tad-arthaṁ guptaṁ bhojya-bhogyam artha-jātaṁ peṭikā-paryuptaṁ vidhāya sandeśa-hareṣu nidhāya prahīyatām iti procyā svaka-śocyatām varṇayati sma |

dūrasthe'pi sute pitur gatir atho mātuś ca dṛṣṭā dvaye
tasmimś tasya ca kintu hanta tad abhūd asmākam evānyathā |
soḍhum tac ca samarthayāma bata ced durge sthale tat sthitis
tat-kāntyā muhur īkṣaṇaṁ cara-gaṇā bibhraty amī nas tu dhik ||13||

[131] sarve'pi sa-bāṣpa-roma-parveha procuḥ—

eṣāṁ netrāṇi vārtāṁ muhur upaharatām asmadiyāni netrāṇy
eva syuś cet tadā tan-mukha-sarasi-ruhāsvāda-kartrṇy amūni |
āgamyāgamyā samyag gati-dhara-saraghā-keli-valgūni dūra-
sthityāsmān nīrasāṅgān madhupada-sadṛśān purayeyuḥ sadāpi ||14|| iti |

[132] dūtau tat-tad-upāyana-sambhūtau vidhāya sāsra-netravatsu vraja-satsu kṛṣṇa-prahitau
sva-hitau kaucid āgamyā praṇamyā punas tat-pratinidhtayāvanamyā ramyam imaṁ svasti-
mukha-kṛta-praveśaṁ kṛṣṇa-sandeśaṁ dṛśi niveśayāmāsatuḥ | yathā,

yāvad vairi-nivāraṇaṁ sphuṭam ahaṁ nāgantum arhas tataḥ
sākṣān nāgatam ācarāmi racayāmy anyat tu yan nityaśaḥ |
yūyaṁ ced bahir īkṣaṇād bahir adaḥ satyaṁ manudhve tadā
tena prīti-mayāni tan na yadi vā yuṣmadvad uccaiḥ klamam ||15||

[133] atha rāma-sandeśam api tathāveśaṁ nivedayāmāsatuḥ—

pītā me gopeśa tvam asi janani kṛṣṇa-janani
na cānyaṁ naivānyaṁ manasi manuve'haṁ katham api |
vilambaṁ kṛṣṇasyāgamanam anugantuṁ param ahaṁ
dadhe kiṁ vāgacchāny aciram api tasmimś cirayati ||16||

[134] tad evaṁ manasi nyasya viśvasya niḥśvasya ca vrajeśaḥ papraccha—kuruṣu kaḥ khalu
rāma-kṛṣṇayoḥ snigdhatā-digdhaḥ saṁlakṣyate ?

[135] dūtāv ūcatuḥ—kunty-upapañcamāḥ pañcāpi kunti-putrāḥ | tatra ca—

kuntī sā kurute vrajeśa-sadṛśaḥ prema-stutiṁ sarvadā
goṣṭheśasya yudhiṣṭhiro halabhrto bhīmo'rjunasyārjunaḥ |
stokāgrāhvaya-kṛṣṇakasya nakulas tasyānujaś cety amūn
paśyanti muni-saṁhatir vraja-kathāṁ nirmātyamiśāṁ puraḥ ||17||

[136] yatra vidūras ca tat-tad-vidūratām gatas tāsu tāsu kathāsu puraḥ-saratām evanusarann
asti |

[137] vraja-rāja uvāca— hanta ! kathā-śeṣatām eva vyaṁ gatāḥ | bhavatu, sāmpratam
vatsasya kim vidhitsitam tathyam tat kathyatām |

[138] tāv ūcatuḥ—tad evaṁ dina-katipaye labdha-vyatyaye śrī-rāmādīn dvārakām prasthāpya
samprati sa-kṛṣṇaḥ sa khalu kṛṣṇaḥ kānana-kṛīḍā-satṛṣṇaḥ kṛṣṇā-tīra-pathena rathena
sañcaramānatām ānañca | prathamam tāvad bhakṣaṇārtham bhikṣamāñya sarva-super-
mukha-lakṣaṇāya yakṣa-rakṣaḥ-sparśana-bhakṣa-haryakṣa-puṇḍarikādibhir uccaṇḍam
khāṇḍava-vanam khaṇḍa-maṇḍakāyamānam cakāra | dināntare tu bhāskara-kanyām ājahāra |
yatrāvām api tadīya-sevā-saṅginau saṅginau babhūviva |

[139] tathā hi—tadā ca dhanañjayaṁ sañjayamānaḥ kañja-netraḥ kañcana vana-bhāgam
jagāma | tatra ca chatra-śobhām atrapatra-taru-duṣparihara-puṣpa-phala-satratā-bhṛta-patatra-
bhṛt-prabhṛtini sukha-kṛtini nīrāda-samīpe ghana-vana-dvīpe praviśan kalitāśrame kvacid
āśrame muhūrtaṁ niviviśe | diśe diśe ca dṛṣam nididiśe | tatra ca śuka-śārikādikānām api
kākalīr nijānurāga-bhāga-balāvalīnām iva vilāpavalīr vismaya-smaya-trapā-kṛpā-śavalaṁ
kalayāmāsa | yathā—

hā goṣṭhādhipa-gotraajāsitamaṇe hā goṣṭha-cintāmaṇe
hā vṛndāvana-candra hā vraja-ramā-gopyātigopya priya |
hā tat-tīra-vilāsa-lāsya-kalanāt trailokya-saukhya-prada
klāntam klānta kumārikā-janam imam hā tvam kadā vikṣyase ||18|| iti |

atra yadyapi hā mattīreti tair avakalitam tathāpi vilaka-lapitatayā tat-tīratayā kalitam |

[140] atha sarve papracchuḥ—tadā kim vṛttam vṛttam ?

[141] dūtāv ūcatuḥ—tadā tad-ājñayā paritaḥ pariyan parijanaḥ kaścana śyāmām pati-viśeṣa-
kāmām kāncid divya-lāvanyaṁ kanyām tapasyantīm varivasyantīm namasyantīm api dūrāt
paśyati sma |

[142] dṛṣtvā ca vismayam sprṣtvā tena nivedyamānaḥ sa-trṣṇaḥ śrī-kṛṣṇas tad-avyavahita-
deśāya praveśāya sva-hitam arjunam asitam api nija-smita-mahasā sitam vihitavān
prahitavāms ca | arjunaś ca tām mandam mandam vindann avanata-kandharatām āmr̥cchan
papraccha—kā tvam asi ? kim-artham vā samartham tapas tapyasa ? iti |

[143] sā ca nirjana-vanam anu svānabhirucitatācita-puruṣāntarāvalocanayā cakitā lajjām apy
asajjantī sahasā nija-tattvam nijagāda—

ayi bhrātāḥ pūṣṇas tanujanir aham nāma yamunā
tapasyantī pitrā racita-bhavane prāṇimi jale |
sa vṛndāraṇyāntar-vilasita-jagat-kāmada-gatiḥ
patiḥ syād ity etaṁ samayam anuyāmi pratipadam ||19||

[144] sarve dūtau papracchuḥ—sthānāntaram antarā katham sā tatra param sva-manoratham paśyantī tapasyantī babhūva ?

[145] dūtāv ūcatuḥ—tatra hi kuntī-santati-sambandhena nirbandhena tasya tad-vana-vihāram avaśyam adhyavasyantī babhūva |

[146] vrarājaḥ sva-vṛndāvanam śocan niśvasya provāca—tataḥ kim jātam ?

[147] dūtāv ūcatuḥ—tad evam tasyā bhāva-vaśyāyāḥ sa-gadgada-nigadam jiṣṇuḥ sārḍha-nayanatayā rabhasād anugatya vitatya danuja-jiṣṇum anujagāda |

[148] sa ca mama mamatātīśaya-ammatā ruci-samatāyatā vṛndāvana-vṛtta-vāhinī syād iyam vāhinīti nīti-satṛṣṇas tadīya-samīpam antar antarīpam āpa | sā ca sahasā tad-bhāsā cakṣuṣī camatkārayantī vicitra-bhāva-vaśān muhur apasārayantī muhur upasārayantī ca tūrṇam eva ghūrṇam avāpa | yatra ca dvayam eva parasparam asitatāyām vitatāyām sitatām vitatāna |

[149] asravattāyāḥ sattāyām sravat-prasvedatām viveda | stambhavattāyām anāyattāyām astambhavad vicāratām anucacāra | tatra ca sati savyasācī sācivyam vidhāya cirāya citratāyā virāmam ātma-mitram ānināya |

[150] tataś cānurāga-mātra-jāgaruka-tṛṣṇaḥ sa ca kṛṣṇas tām tad avasthām ratham āropya cireṇa svasthāyamānām gopyatayā phālgunā nītām antaḥpura-purandhrri-janāvaropyatayā kuntī-samīpam āpayāmāsa |

[151] kuntī ca phālgunāt tan-narma niśamya niśāmya ca nirnimeṣāditayā tad eva nirṇīya nirnimeṣamāṇā vismayādara-sneha-kirmīritatayā tām muhur nirvarṇayantī varavarṇinī-madhyam adhyāsayāmāsa iti |

[152] madhukaṇṭha uvāca—atha tau dūtau vastrālaṅkāra-prabhūtau viracayya prasthāpitavān | vraja-rājaḥ punar aparābhyām nija-sandēśa-harābhyām śrāvayām cakre | yathā—

pārthānām nagaram vidhāya diviṣat-takṣṇā purākhaṇḍalā-
raṇyam khāṇḍavam arjuna-priya-sakhaḥ svāhā vidhāyārcitāt |
ugrāgner abhirakṣitena ca mayenānvarpya tebhyaḥ sabhām
nītvā dvāravatīm uvāha ravijām gopendra putras tava ||20||

[153] tatredam ca tad-vana-svāminam pratyupahasitam iva jātam—

kokilādi-mayam pūrvam āsit khāṇḍava-kānanam |
adhunāpi tathettham mā śakra vakram manaḥ kṛthāḥ ||21||

[154] atha vraja-rājaḥ

[155] dūtāv ūcatuḥ—

[156] madhukaṅṭha uvāca—atha pūrvavat punaḥ punar āgamyā vārtāvartinaḥ pañcamādīms tad udvāhān prapañcayāmāsuḥ |

[157]

[158] vraja-rājaḥ salajjaṁ vyājahāra—yādava-kṣatriyāṇām ayaṁ kila kulācāraḥ, yat khalv atinikata-sambandhinām api sambandhitāntaraṁ ghaṭate | vatsasya cāsmākaṁ gotrāntaratācintanayā tatra pravṛttir jātā |

[159] dūtāv ūcatuḥ—

[160]

[161] dūtāv ūcatuḥ—

[162] vraja-rājaḥ sāsram uvāca—sad-agraṅgāya-śrīmat-pitṛ-carāṇa-parjanya-puṇyācarāṇa-dhanyatā-vaśād eva sāṅga-maṅgalaṁ saṅgaṁsyata iti | atra viśeṣaḥ kathyatām |

[163] dūtāv ūcatuḥ—sa eṣa punar īdṛg īdṛk iti |

[164] madhukaṅṭha uvāca—tad evaṁ sarva-tat-parva-śravaṇāt sarva eva vraja-vāsī citram ivāśīd ity alaṁ kathita-kathanena |

atha ṣaṣṭhaḥ

[165] tatra vraja-rājaṁ prati dūtau vyājahratuḥ—nagnajin-nāmnāḥ kośala-dhāmnāḥ kanyā sanyāyam abhirucita-vana-dāmnā samānitā |

[166] vraja-rāja uvāca—katham katham iti kathyatām |

[167] dūtāv ūcatuḥ—sā khalu tasya duhitā nāma satyā kṛṣṇa-tṛṣṇayā sarva-tyāga-parāsīt | yatra ca—

udayati nava-meghe loka-dṛg-vidyud-āliḥ
svara-vivalana-garjā-visphurad-bāṣpa-vṛṣṭiḥ |
abhavad iti param na prāpya tasya svabhāvam
nikhilam api yad ārdraṁ nirmame tatra satyā ||29||

[168] pitāpi tasyās tat paśyan sukha-vaśya-manā babhūva, kintu bhrāṭṛ-vyasadr̥śa-bhrāṭṛvya-bṛhadbala-prabala-bṛhadbala-śabala-mitrāṇām bhāva-vicitrāṇām anurodhān na nija-bodhārha-kāryāya paryāpnoti sma |

[169] tataś ca bahu vicārya tad idaṁ paryālocayati sma—yatra kṣatriya-mātrāṇām na śakti-paripaktrimatā, na cābhyāsa-vyāsataḥ kṛtrimatā sajjati, kintu sarva-śakti-samatiriktasya śrī-govindatayāsura-mathana-puraḥsara-sura-surabhi-samabhiṣiktasya sajjet | sa eva samayaḥ

samayitavyaḥ, sa ca rabhasa-pālitānām kenāpy acālitānām danujatā-prabandhāvahānām
krodha-taptānām saptānām sarva-durdharṣa-śaktāv ṛṣabhāṇām mama vṛṣabhāṇām yugapad
bandhana-maya eva yuktatām sandhatta iti |

[170] tad evaṁ paryālocya prathamatas tāvad bṛhadbalādi-sammatyā tat-pratyāsannānām
muhur āhūtānām prabhūtānām pṛthivī-puruhūtānām kṣatriya-yūthānām apy aṅga-bhaṅga-
kautukam avalocya sa khalu sādḥūnām aśocyaḥ sabhāvatayā śrī-kṛṣṇam ājuhāva |

[171] vraja-rāja uvāca—tatas tataḥ ?

[172] dūtāv ūcatuḥ—tataḥ sa tu pṛthu-kutukatayā mahā-pṛtanāvṛtaḥ sarva-sukhārāmaḥ
saṅga-lasad-arjuna-rāmaḥ samājagāma | samāgamyā ca tasya sauhārdaṁ hārda-bhāvam apy
adhigamyā jagad-adamyāṁ vṛṣa-saptakam yamyāṁ kartum api parākartum iva rahasi kena
kenacit prāmāṇikena dvārikṛtena nivedayāmāsa—narendra ! tad idaṁ tavendra-paryantaṁ
paryavasitam asti | yat khalu svārtha-nibandhana-vṛṣa-bandhana-kanyā-śulka-sanirbandhaḥ
sa rāja-dhurandhara iti | kṣatra-bandhor api nāyaṁ satya-sandho dharmāḥ | yā khalu
śulkikatā, tasmāt sneha-vaśād varam devād varam iva bhavatas tām yācāmahe, na tu śulkam
ditsāmahe | rājā ca sa-lajjam tad-dvārā tad idaṁ nivedayāmāsa—yuktam eva tad idaṁ bhavad
uktam | kintu mayā nāyaṁ śulkācāraḥ pracāritaḥ paraṁ śulka-kalkatayā bhavaty eva varatā-
paryavasānāya tathācaryate sma iti |

[173] vraja-rāja uvāca—tatas tataḥ ?

[174] dūtāv ūcatuḥ—atha śrī-govindaḥ smitvā tad abhīṣtam evānutiṣṭhati sma | yathā—

durge vajrat-kavāte vyativighaṭanayā paryaṭantaḥ samantāt
tivrās tivrāgra-śṛṅgāḥ śvasita-vilasita-sphūrjad-ūrjasvi-garjāḥ |
saptāriṣṭātidīṣṭā danuja-tanu-vṛṣāḥ kaṁsa-hantrātha baddhā
yad dhā-hā-kāram addhā vidadhad uta jagan-naddha-netraṁ babhūva ||28||

ukṣṇām nibandhana-kṛte danujāri-dhāma
dāmābhavat param abhūd upalakṣaṇāya |
yat stambhayat sphuṭam amūn aparāṁś ca
śatrūn madhyāhna-sūryavad adīpyata tatra tatra ||29||

[175] vraja-rāja uvāca—tatas tataḥ ?

[176] dūtāv ūcatuḥ—

tadā rājā rājñyaḥ sakala-nara-nāryaś ca muditāḥ
sphurad-vādya-prodyan mahasi haraye tām iha daduḥ |
athāsau tasyānuvrajana-vidhaye yān niyuyuje
sadāsikān dāmān bala-samudayāṁś tān api dade ||30||

vṛṣabhair ye purā bhagnās te tu lagnā hareḥ pathi |

vidrāvītāḥ param bibhatsunā bāṇair na dāritāḥ ||31||

[177] vraja-rāja uvāca—vatsaḥ kim maṅgala-saṅgitayā dvārakā-dvāram saṅgacchati sma ?

[178] dūtāv ūcatuḥ—atha kim | yan mātrād atrāgamanāyāvābhyām yātrā kṛtā |

atha saptamaḥ

[179] yad anu dūtāv aparau jhaṭiti sambhūtau vadataḥ sma—śrī-vasudeva-svasṛtayā kīrtitāyāḥ śrutakīrter mūrtijāś cāmṛta-mūrti-pūrti-nibha-kīrtitayā nagnajitā tulitā jātāḥ |

[180] sarve procuḥ—katham iva ?

[181] dūtāv ūcatuḥ—te'pi sarva-guṇa-bhadrām bhadrām nāma bhaginīm tayā kṛta-tṛṣṇāya kṛṣṇāya pradadur iti | tathā hi—

bhrātṛṣṇām yā harau bhaktir nūnam saiva svasājani |
tat tādātmyād asau teṣām tatra hi vyaktim āgatā ||32||

[182] atha dūtāv iva sūtāv amū cetasīdam vivicatuḥ—bālyatas tad-bhaktiś cāvābhyām tatra tatra sa-vivikti śrutāpi nāsyām guru-sabhāyām bhāsanīyā | yathā—

śyāmāṅgīm pratimām vidhāya madhurām pītāmśukā-mālibhir
dīvyantī vividha-kṣitīśa-vibhavenābhyarcayantī sphuṭam |
citte yad yad iyaṁ dadhāra kulajā tat tac ca cittād api
traptā sā muhur āvṛtam vidadhatī prāpānavasthām muhuḥ ||33|| iti |

athāṣṭamaḥ

[183] tatra labdhāvasarayor aparayor api sandeśa-harayor kathitam prathitam kriyate | yathā tāv ūcatuḥ—asti madrādhīpatiḥ paścimāyām diśi kaścid acche sindhunada-kacche bṛhatsena-nāmā, tasya kanyā ca śubha-lakṣaṇatayā lakṣmaṇā-nāmatām jagāma | samprati tu vilakṣaṇatayā śubha-kṣaṇā jātā | yataḥ,

yadyapi kulajā hari-ratim antaḥsthām sā na tu vyanakti sma |
tad api svāpnika-jalpās tām vyānañjur jane jananyādau ||34||

yathā—

bhāsvad-deva namaskaromi kṛpayā gṛhṇīṣva hā mat-karād
arghyaṁ śāsvad anarghya-ratna-valitam pūjyām ca pūjām imām |
kim vācyam bahudhā mayātra bhavate putrītayātmārpitas
tasmāt tām iva mām api prathaya bhos tenepsitenānvitām ||35||

hanta vyomani nīrada-bhrama-kara-dyotaḥ kiśorākṛtir
mām paśyan smitam ātanoti tad ahaṁ vidyeya līnāliṣu |
itthaṁ kiṁ bata lakṣmaṇā tava sutā nidrāyamāṇā muhur
grastaṁ jalpati bhadra bhūpa tad ahaṁ mātāpi jānāmi na ||36|| iti |

[184] tataś ca yas tasyā deha-janakaḥ, sa eva sneha-janakaḥ san madra-patir bhadram upāyam
imam upeyāya, sarva-dhānuṣka-duṣkara-karmaṇaḥ phālgunasyāpi yaḥ phalgutām ādhatta |

[185] tatra tasya vijñāpikā tat-pratijñā, yathā—

viṣṭīrṇa-prāṅgaṇāntarjala-bhṛta-parikhā-durgamādhaḥ-pradeśa-
stambhoparyāvṛti-sthaṁ vṛti-rahita-talaṁ bhrāmyad uccair jhaṣāṅgam |
yo dṛṣṭvā nīramadhyapratiphalanavaśād ekavāraṁ śareṇa
chindyān mac-cāpa-karṣān mama parama-sutā lakṣmaṇāsmāi predeyā ||37||

[186] tad evam eva nirṇīya ca vitīrṇikṛta-tādrśa-patrikaḥ kṣatriyānayaṁ ājuhāva | kintu—

madreśenāñcitās te nija-nija-vijayaṁ vyañjayantaḥ kṣitīśaḥ
pūrvāt pūrvān niḣesu sphuṭa-vijaya-vidhiṁ prāpur āsu kriyāsu |
ādānaṁ jyā-nidhāne'skhalanam adhikṛta-jyātvam āmrṣṭa-vedhya-
prāntatvaṁ ceti jātā dhanur anu bata yā yā ca nirvāhitārthā ||38||

tathā hi—

vande taṁ madrendraṁ, yaḥ kṛṣṇasya dviṣac-cakram |
kalyāmbhana-dambhān, nyak-cakre tat-krameṇa tenaiva ||39||

yasmin māgadha-cedipa-duryodhana-bhīma-karṇādyāḥ |
maurvī-ropaṇa-mātraṁ cakrus tatrāpare varākāḥ ke ||40||

yatra tu—

yena jhaṣāṅgam adṛṣṭaṁ, sprṣṭaṁ bāṇena paśyatām jagatām |
api jiṣṇuṁ taṁ jiṣṇuṁ, tac chidam ajitaṁ nṛpo varam mene ||41||

param arjuna-nāmā prāk, vapuṣi ca punar arjunatvam āyātaḥ |
kṛṣṇenaiva svajayād iha hi smita-rociṣā nicitaḥ ||42||

mīnaṁ bṛhatsena-kṛtaṁ bakī-ripuś
ciccheda yat tan miṣam eva kevalam |
kintu dviṣāṁ mānam iti pratiyatām
ākāra-bhedān na ca tatra bhinnatā ||43||

[187] chedanāṁ ca tad evaṁ varṇayanti—

dhṛtvā dhanur guṇa-yutaṁ vidadhad-vibrīmhaṭ-
ṭānkāra-ghoṣam abhikṛṣya kapola-mūle |

bāṇam jahad-vṛti-vibhedana-pūrvam ārād
antar jhaṣasya ca khalasya ca nirvibheda ||44||

bhindaṁ dīvyad-abhedya-divya-kavaca-dvitra-sthitim prāvṛtim
chindaṁ vajra-vinirmitam pratilavam bhrāmyantam antar-jhaṣam |
tat-tad-gharṣaṇa-dharṣajāta-huta-bhug-visphāra-garja-śriyā
tarjan sarvaga-śatru-kharvam asura-cchettur vijigye śaraḥ ||45||

yadābhijit-khyātir abhūn muhūrtakas
tadā bakāreḥ samayo'py ajāyata |
yadā sa jajñe sa jhaṣam tadācchinad
yadācchinad dyoḥ kusumam tadāpatat ||46||

tata papātāsakṛd eva tad yadā
tadā hariṁ madra-pateḥ sutāvṛṇot |
vavre yadā sā bhuvī divy api sphuṭam
vādyāni vandyāni tadā ca jajñire ||47||

[188] vraja-rāja uvāca—tatas tataḥ ?

[189] dūtāv ūcatuḥ—tataś ca mādhas tām māgadhadīn prakopya tām vadana-nayana-kara-
caraṇa-rucibhiḥ kañca-vanīm iva ratham āropya śara-pañjareṇa saṅgopya ca dvārakām aṭann
agrato ghaṭamānāms tām rāja-hamsān ghanāgama iva ghana-bāṇa-prakṣepa-varṣa-dhārābhir
vidrāvayāmāsa | kāmścana prāṇair vicyāvayāmāsa ca |

athāgataḥ sva-puram asāv asobhayad
vrajeśitas tava tanujaḥ svayā rucā |
yathā bhajann avasaram ātma-tejasā
sva-maṇḍalam valayati viṣṇu-bhāskarāḥ ||48||

[190] tataś ca bṛhatsenayā bṛhatsenas tatra saṅgamyā mahotsava-valita-vivāhotsarvam
ucchalayāmāsa iti |

[191] atha madhukaṇṭhaḥ samāpanam āha sma—

ājñayaiva bhavatām vrajeśvara
prājña eṣa khalu tāḥ kare'grahīt |
sāmprataṁ tava manoratha-sthitim
tām pratatya valate tvad-antikam ||49||

tad evam ākarṇya balād vrajeśitā
tam aṅkam ākrṣya mudāṅka-pālayan |
asrāṇi susrāva tadīya-mastake
vrajeśvarī cātra yayau yadātmatām ||50||

[192] atha vraja-vandinas taṁ vandamānāḥ sarvam ānandayati sma—

ittham atra bhīṣmajādi tisra eṣa sadvijādi-
loka-varga-parvagāha-śarma-keli-bhāg uvāha |
tām tapasy adarkajāṁ ca tatra tarṣabhājam āñcad-
aṅga mitravindayā sa vindakānuvindayāsa-
nāśanena vavra eva śṛṅva idam ca goṣṭhadeva
kośaleśajāṁ ca tatra tām babhāja suṣṭhu yatra
matta-bhadra-saptakam ca tan nibadhya śam vavañca
kim ca bhadrīkām ca nāma sodarāḥ pradāna-dhāma-
yogyatām avetya kṛṣṇam anvaduḥ sva-bhakta-trṣṇam
aṣṭame vivāha evam unnayasva gopa-deva-
lakṣmaṇākhyā-madra-rāja-kanyakām ca kṛṣṇa-bhājam
udvitarkya taṁ tu pātram aicchad eva tat-pitātra |
kintu tatra lakṣmam eṣa nirmame'ḥpa-matsya-veṣam
etam atra dṛṣṭy-atītamudvibheda yaḥ pratīta-
kīrtir enam ānināya ghoṣa eṣa śam vidhāya
paśya paśya goparāja rāja-māna-sat-samāja ||51|| iti |

[193] tad evam vrajeśvara-sabhāntaḥ kathāyām samāpta-prathāyām śrī-rādhikā-mādhava-
sabhāntaḥ prathitam kathitam |

[194] yathā madhukaṅṭha uvāca—ya ete vivāhāḥ prastutās tān khalu tadānīm dūta-mukhād
amūr vraja-camūru-nayanāḥ pūrṇatayā nānubhūtavatyāḥ, kintu parasparayā yat kiñcid eveti
pūrvam eva vyañjitaṁ asti | samprati śrī-kṛṣṇasya tātparyam paryālocyate |

vivāhā yat kṛtāḥ kṛṣṇe-
nāsīt tat-kāla-yāpanam |
gopajāḥ kṣatrajātās ca
yad amūr eka-dharmikāḥ ||52||

[195] kurukṣetra-yātrāyām hi śrī-rukmiṇyādīnām śrī-kṛṣṇa-pravaṇatāśravaṇa-karī-
gaṇanāyām—[śrutvā pṛthā subala-putry atha](#) [bhā.pu. 10.84.1] ity ādau, [uta sva-gopyaḥ](#) ity
anena tāsām āsu svaika-rūpyam anumodanam ca darśitam | tathā hi—

candrālyā bhīṣma-kanyā vṛṣaravi-sutayā satyabhāmā viśākhā-
nāmnyā dyoratna-kanyā sphurati lalitayā jāmbavad-varṣma-jātā |
śyāmāṅgyā lakṣmaṇākhyā śivi-tanu-januṣā mitravindābhīdhānā
bhadrāvalyātha bhadrā prakṛti-dara-samā padmayā sā ca satyā ||53||

[196] na kevalam eka-dharmatvam iti kṛṣṇasyaiva śarma-kāraṇatāsīt, kintu caraṇābyaṅgena
dṛṣṭīnām iva tat-tad-bhogenaitāsām api katham apy aikyāmśa-vaśād yat kimcit santarpanam
eva jātam | kāla-kṣepa eva tena jajñe, na cātīvikṣepaḥ |

āstām ekāmśa-bhājām nrpa-pada-sudṛśām kṛṣṇa-saṅgasya gopīṣv

antaḥ-sphūrṭiḥ parām apy anubhava daśame yugmakādhyāya-dṛṣṭyā |
vaṁśī-vallī-nadinām yađi ca sa kurute dūragaś cumbanādyam
tarhy apy etāḥ sphurat-tat-pramadaja-pulaka-stambhatām sambhavanti ||54||

[197] tatraiva coktam—

evam vraja-striyo rājan kṛṣṇa-līlanugāyatīḥ |
remire'haḥsu tac-cittās tan-manaskā mahodayā || [bhā.pu. 10.35.26] iti |

[198] tad evam vakṣyamāna-ṣoḍaśa-sahasra-saṅkhyena pariṇayanenānyāsām api gamyam iti |
gaccahtu tāvad gatam | sāmpratam tu,

rādhe tvad-āliṅgana-saṅgino harer
dūrāt purasthā viramantu tāḥ priyāḥ |
śrīmad-vraje samprati saṅgatās ca yā
nāmūr api tvat-tulanām hi bibhrati ||55|| iti |

[199] tad evam prathayitvā kathakau sarvaiḥ saha vāsam āsannau śrī-rādhā-mādhavau ca tad
etad atiramyaṁ niśamya samyak sukham adhigamya tamyantaḥ kramya-lilā-grham eva
śīlayāmāsatuḥ |

iti śrī-śrīmad uttara-gopāla-campūm anu
samāpta-para-vivāha-saptakam nāma
saptadaśam pūraṇam
||17||